

GEOISTORIE ȘI GEOPOLITICĂ ÎN TRECUTUL DOBROGEI In memoriam Constantini Brătescu

*„De la Nistru pân-la Tisa tot românul
Plânsu-mi-s-a ...” scria Eminescu, pe
când românii se aflau în spațiul dintre
cele două ape, dar nu în aceeași țară.
Ioan Micu*

*„Un lucru trebuie să apară cu cea din
urmă străduință: existența neamului nostru,
așa cum este el frânt în bucăți și
risipt în statele vecine. Avem cea mai
sfântă datorie: a nu lăsa să ni se știrbească
întregimea noastră etnică”.*

A. D. XENOPOL

Unitatea sufletului românesc

În urmă cu ceva mai mult de cinci decenii și jumătate, neuitatul profesor universitar **Constantin Brătescu**, membru corespondent al Academiei Române, fiu de seamă al Dobrogei, cel al cărui nume îl poartă azi fosta "Școală normală de învățători" din Constanța, unde a fost profesor de geografie - așa cum mi-l amintesc eu, pe când eram elev la "Școala de aplicație" a acestei instituții de învățământ dobrogean - după care avea să fie numit, la propunerea academicianului Simion Mehedinți, profesor universitar la Cernăuți, când Bucovina era a noastră, iar după pierderea ei, avea să fie profesor al Universității bucureștene și Marea Neagră, dintre anticul Danubiu și Pontul Euxin, ca să folosim, cum e și corect, aceste două arhicunoscute denumiri de repere geoistorice și geopolitice ale neamului nostru, care se întindea, ca existență bimilenară, dacă ne gândim la străbunii daco-geto-romani și, mai apoi, la Mircea, Domnul Țării Românești, care și-a afirmat și confirmat acest titlu de "stăpânitor până la Marea cea Mare" într-un timp când lumea otomană, cu forțe neînchipuit de mari, năzuia să-și întindă hotarele pe pământul Europei, până la marea și fluviul amintite.

Dar să intrăm ceva mai adânc în problema ce ne-am propus-o, legată de istoria și politica pământului Dobrogei noastre de ieri, de azi și de totdeauna, de la străbunii geto-daci încuscriți cu romanii cuceritori încă de pe timpul lui Decebal și Traian, ba chiar mai dinainte, întrucât Scythia Minor a devenit mai de timpuriu română, iar primele state românești pe pământul ei s-au format.

Într-un volum de peste 570 de pagini, intitulat **GEOPOLITICA**, apărut la Iași

(Editura "Glasul Bucovinei"), în 1994, este publicat un studiu al prof. C. Brătescu privind **populația Cadrilaterului între anii 1878 și 1938**, apărut întâia oară în **Analele Dobrogei** (anul XIX, vol. II, 1938, pp. 3-160, revistă la care am colaborat și eu, la invitația directorului revistei, încă din anul 1934. Profesorul Brătescu conducea **Muzeul Regional al Dobrogei**, o creație a sa, tot el fiind cel care m-a propus, în vara anului 1935, municipalității costănțene (primar fiind pe atunci **Horia Grigorescu**, doctor în drept la Paris), să fiu coservatorul amintitului muzeu, pe care l-am condus până în vara anului 1948.

Studiul publicat de C. Brătescu în 1938, deci cunoscut mie încă din anii tinereții, l-am recitit, după mai bine de cinci decenii și jumătate, la o etate hiperoctogenară, dar cu același interes., dacă nu cumva cu unul sporit, întrucât **Cadrilaterul dobrogean** un timp ne-a aparținut. El a constituit, cum afirma profesorul Brătescu, un "drum de invazii și drum de armate, având un destin propriu aici, lângă Marea Neagră. Pe aici au trecut atâtea invazii de popoare! Sciți și sarmați, în antichitate; goți, huni, avari, slavi, bulgari, pecenegi, cumani și tătari, în evul mediu, dinspre N și NE, și turci, dinspre S. Pe aici au trecut și atâtea armate, în special turcești și rusești, în epoca modernă". "Acțiunile pline de distrugeri, continuă să spună profesorul, au culminat cu războaiele care s-au încheiat prin pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), Adrianopole (1829) și Paris (1856)". "Expansiunea firească, antropogeografică și geopolitică, a populației și a țărilor din Carpați către Marea Neagră a fost, cum se știe, redusă ca proporții, după expansiunea geto-dacică din antichitate, iar după aceea în evul mediu, pe timpul lui Mircea cel Bătrân. Abia în timpurile de mai târziu, "renașterea poporului român într-un stat tânăr, viguros și activ, și nevoia sa de a avea o ieșire la Mare", cum susținea just profesorul C. Brătescu, apoi crearea statelor naționale din jurul Mării Negre și reducerea lor la proporții mai normale a pus capăt acestui rol dezastuos de drum al expedițiilor armate, care împiedicau o viață așezată și propășirea civilizației". Populația Dobrogei și a Deliormanului, ținut muntos și păduros din Dobrogea de sud, se putea reface prin noi imigrări, venite pe latura Mării Negre, fie mai ales pe latura dunăreană, unde Balta și malul stâng al Dunării puteau fi, după justa părere a profesorului C. Brătescu, "un adăpost în caz de primejdie". Numai așa au reușit, după opinia aceluiași, să se mențină, în atari vitrege timpuri, rămășițe dintr-o veche populație băștinașă".

Studiul respectiv este împărțit de autor în următoarele capitole:

1. Epoca turcească până la 1878
2. Episodul bulgăresc dintre 1878 și 1913
3. Colonizarea românească de la 1913 până azi (1938)
4. Perspectiva pentru viitor.

1.

Pământul Dobrogei, la 1878, când o parte a teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră (districtele Tulcea și Constanța, constituite în Dobrogea de Nord) a fost alipită României, după o stăpânire politică și colonizare musulmană de peste cinci sute de ani - din cele 3409 toponime de orașe, sate, văi, coline, lacuri, bălți, cariere, ruine, cruci, fântâni izolate etc. - erau , așa cum preciza C. Brătescu în studiul său, nume turcești și tătărești = 61,89%; nume neoaș românești = 33,34%; nume rusești =

3,84%, mai ales în Deltă; nume slavo-bulgărești = 0,74%, iar nume de origini diverse = 0,22%. În schimb, în Cadrilater, întreaga toponimie era turcească, afară de câteva localități de pe malul Dunării (Calimoc, Popina, Tătărița, Vetreina, Drâstor, Ostrov, Pârjoia etc.) și de câteva nume de la țărmul mării: Caliacra, Cavarina, Ecrene. "Această constatare, spunea Brătescu, nu trebuie nicidecum să surprindă". Argumentul? "Cinci sute de ani de stăpânire politică și de colonizare musulmană au fost prea de ajuns ca să schimbe cu desăvârșire fața etnografică a unei regiuni pe care considerațiuni strategice și de stat o cereau cât mai pur turcească". Și profesorul continuă, trăgând următoarele concluzii? "La 1878, după Războiul de independență, românii și bulgarii înaintară spre țărmurile de apus ale Mării Negre, pe care Imperiul turc le ceda în retragerea sa către miazăzi; ei înaintaseră de fapt într-un pământ turcesc de cinci ori secular. În baza cărui drept?" Și tot profesorul Brătescu răspunde: "Desigur, în baza dreptului de a trăi, în baza necesității pe care o simte orice țară activă de a avea o deschidere la mare". Firește, "se mai puteau invoca și alte argumente: românii puteau invoca amintirile lor antice, geto-daco-romane, cum și pe acelea medievale, care culminau în titulatura lui Mircea cel Bâtrân: **Terrarum Dobroticiæ despotus et Dristri Dominus**, iar bulgarii puteau invoca amintirile lor medievale de invadatori dinspre Volga și de stăpânitori, o vreme, sub țarii lor bulgari". Profesorul C. Brătescu susținea că "superioritatea" era de partea românilor atât din punct de vedere al amintirilor trecutului roman, care sunt dezgropate la tot pasul, încât "și pietrele vorbesc pentru ei" și aceasta nu numai ca superioritate a românilor asupra oricărei alte naționalități creștine din Dobrogea, dar și pentru că "românii, în deosebire de bulgari, luaseră parte la războiul contra Turciei, ca stat existent, cu o armată organizată și capabilă de a deveni salvatoare". Marele nostru geograf amintește că "la început, României i s-a oferit un teritoriu cu mult mai întins decât Dobrogea și Cadrilaterul (...), de Rusia panslavistă și creatoare a statelor slave din Balcani, iar această ofertă nu putea cauza Bulgariei nici o rană, căci i se oferea pământ și popor turcesc, de cinci ori secular turcesc". Cu ce condiție, însă, Rusia țaristă îi făcea respectiva ofertă? "România (spune patriotul profesor Brătescu) trebuia să renunțe formal și definitiv la Basarabia străbună în folosul Imperiului rusesc, care ținea cu orice preț să-și aibă Dunărea hotar". România, neconsimțind să facă sacrificiul teritorial cerut, a obținut un teritoriu mai mic, Dobrogea veche, cu o graniță de șicană, care a trebuit să fie corectată abia în 1913, în urma războiului balcanic; astfel, Cadrilaterul, cel locuit aproape exclusiv de turci, reveni Bulgariei, care între 1878-1913 încearcă aici o colonizare cu element național din Balcani și de dincolo de Balcani".

2.

În a doua parte a studiului referitor la patrulaterul de sud al Dobrogei, savantul profesor urmărește episodul bulgăresc care a durat 35 de ani. Războiul ruso-turc din 1877-1878 a provocat, după părerea argumentată a geografului Brătescu, ultima mișcare și schimbare etnografică a populației din această parte a Europei. Istoricul bulgar A. Ischirkoff, citat de Brătescu, scrie că eliberarea Bulgariei a cauzat o serie de schimbări etnografice: cerchezii au emigrat, iar împreună cu armatele turcești a emigrat și o mare parte dintre turci, tătari și pomaci (bulgari turciți). Mulți bulgari din

Macedonia și vilaetul - numele dat marilor provincii ale imperiului otoman - Adrianopole s-au așezat în SV Bulgariei și lângă Marea Neagră. Au venit și mulți bulgari din Rusia, România, Ungaria și chiar din Anatolia și Serbia estică. După o statistică din 1881, citată de Brătescu în conformitate cu o lucrare a istoricului bulgar C. Jirecek (**Etnographische Veränderungen**, pp. 177-178), totuși musulmanii aveau un excedent asupra creștinilor în toată Bulgaria de E: musulmanii - 49,6%; creștinii - 49,4%.

Abia ivit la o viață independentă, Principatul Bulgar manifestă, cum spunea C. Brătescu, "veleități de cotropire", ba chiar ceva mai târziu, "chiar o mică iredentă și-a scos capul" pe la Babadag și Tulcea și mai târziu s-a încheiat chiar o alianță cu un stat vecin împotriva României salvatoare, corecte, generoase și leale a regelui Carol I, deși - cum remarcă C. Brătescu - "prin jertfa din 1877-1878, a contribuit la crearea noului principat bulgăresc", care însă, "cu o vădită și absurdă rea-voință a căutat să tulbure bunele raporturi de vecinătate și să treacă jignitor sub o tăcere vinovată contribuția efectivă a statului român la reînvierea unui stat bulgar. Aceste intenții măturisite sau ascunse au determinat România la luarea unor măsuri de siguranță. Satele rămase aproape pustii din Dobrogea veche și mai ales cele cu populație turcească rară de la granița meridională, fură colonizate cu elemente românești de peste Dunăre. Paralel cu această colonizare românească a mers și colonizarea bulgărească din Cadrilater, realizându-se astfel un baraj cu elemente naționale de ambele părți, într-o regiune anterior turcească. Colonizarea bulgară s-a îndeplinit după părerea omului nostru de știință, mai mult zonal și mai ales pe fâșia Dunăre-Silistra-Bazargic-Balcic; pe când colonizarea românească s-a realizat cu respectarea drepturilor de proprietate ale vechilor locuitori, colonizarea bulgărească s-a făcut adesea cu încălcarea drepturilor de proprietate ale populației musulmane.

Profesorul C. Brătescu dă următoarele cifre statistice referitoare la populația din Cadrilater, în anul 1912, deci în ajunul războiului balcanic: bulgari - 6602, români - 121925, turco-tătari - 136.224, țigani turcești - 11.024, diverși - 7.003, în total, 282.778 de locuitori. "Războiul balcanic din 1913, încheiat prin pacea de la 10 august 1913 în București, a pus sfârșit acestui proces etnografic", după părerea lui C. Brătescu.

3.

În a treia parte a studiului, profesorul C. Brătescu se ocupă de colonizarea românească de la 1913 până la 1938. Patru mari probleme, consideră autorul, i se puneau statului român în noul teritoriu luat în stăpânire și anume: legiferarea dreptului de proprietate încălcată sub dominația bulgărească, colonizarea teritoriului cu români; dezvoltarea vieții economice; înălțarea acestei noi provincii spre o viață mai civilizată. "Colonizarea românească a noului teritoriu - constata el - a întârziat prea mult și nu a fost condusă cu destulă energie și clară viziune a viitorului". Tot el amintește de tulburările aduse de primul război mondial, care poate fi invocat ca motiv al neîndeplinirii colonizării, dar - cum afirma tot el - "nu se poate scuza părăsirea în stare de lăncezeală a acestei probleme capitale în răstimpul dintre 1918 - 1928 și chiar mai târziu, când multiplele rivalități dintre partidele politice au lăsat pe un plan secundar chestiuni vitale, care trebuiau să constituie grija principală în

fortificarea și consolidarea statului românesc integrat".

În 1928 - anul sărbătoririi semicentenarului alipirii Dobrogei vechi la pământul-mumă, când la Constanța, ca elev al Liceului "Mircea cel Bătrân", am asistat, pe bulevardul de la Cazinou, la cea mai frumoasă și de neuitat desfășurare vie a istoriei noastre de la Decebal și Traian până la zilele de atunci - Cadrilaterul se prezenta astfel: români - 49.983, deci 14,75%; bulgari - 133.077, deci 39,26%; turco-tătari - 137.439, deci 40,56%; iar diverși - 18.398, deci 5,43%.

Din 1928 încoace au intervenit, firește, schimbări importante. Pe timpul lui Kemal Atatürk s-a realizat schimbul de populație între Grecia și Turcia, când cele "două popoare și-au strămutat penajii în altă țară", ca să folosească figura de stil utilizată de C. Brătescu, făcându-se astfel "începutul acestui proces cuminte, destinat a rezolva definitiv conflicte ce amenințau a se perpetua la nesfârșit. S-au pus astfel bazele unor raporturi de prietenie și bună vecinătate între greci și turci". "Între noi și turci, preciza profesorul C. Brătescu, nu se putea face un schimb reciproc de populație, deoarece noi nu avem români în statul turcesc". Această chestiune a fost pusă la punct printr-o convenție încheiată între guvernele celor două națiuni. Turcii de la noi erau și sunt și azi liberi să emigreze, statul nostru luându-și anumite obligații cu privire la averile evaluate ale emigranților. Emigrația turcă din satele Cadrilaterului ridică însă, după opinia lui C. Brătescu, "o nouă problemă de stat, aceea a colonizării". Problema a fost rezolvată prin "crearea de colonii românești: colonii de macedo-români și de agricultori din tot cuprinsul României". La chemarea statului nostru pentru întemeierea de sate la granița meridională a țării, "poporul a răspuns cu însuflețire", ba în unele cazuri s-a prezentat în grupe entuziaste, cu steaguri și cântece, reamintind acel **ver sacrum** al străbunilor romani, prin care tinerii însurăței porneau să întemeieze alte așezări decât în preajma vechilor penajii". Profesorul Brătescu critica însă "regretabila atitudine și dureroasa lipsă de înțelegere pentru marile comandamente naționale remarcate la unele personaje politice, care au găsit nimerit să împiedice aflusul de români peste hotare și să întârzie acest proces istorico-etnografic, care se cere neapărat realizat".

Dobrogeanul Brătescu considera că "această însuflețire cu care se adună fii răzleți peste hotare la vatra cea mai mare a neamului românesc este cel mai bun răspuns ce-l putem da acelor persoane care consideră schimburile de populație drept o **barbarie**. Dimpotrivă, barbaria e de partea acelor conducători de neamuri, care, în loc să limpezească raporturile etnografice și să-și comaseze conaționalii, preferă a-i lăsa peste hotare și a reține elementele alogene, cărora, în vederea unității și omogenității, li se pretinde asimilarea și contopirea în sânul națiunii, prilej veșnic de conflicte, de rea vecinătate și de asasinat la pacea și liniștea europeană". După datele statistice care i-au fost la îndemână profesorului, emigrază din cele două districte (Caliacra și Durostor), între 1930-1938, în total, 28.264 de suflete, în schimb sosiseră, între 1928-1938, în aceleași două districte, și anume în Caliacra 10.137 de coloniști români, iar în Durostor - 7.864 de familii, dintre care 3.448 de macedo-români (din Bulgaria, Serbia și Albania) și 3.866 de familii daco-române (din județele dunărene ale Olteniei și Munteniei), plus un număr limitat din districtele bucovinene Rădăuți și Câmpulung.

Patriotul nostru profesor își dădea bine seama că, în sine, "colonizarea n-a prea

ținut pas cu emigrarea, că ea se execută cu o lăncezeală condamabilă și că a fost de-a dreptul împotriva intereselor superioare ale statului și neamului românesc prin neglijarea măsurilor de a se împiedica crearea de latifundii la un hotar, unde prezența cât mai numeroasă a neamului nostru este un imperativ categoric".

În urma acestor mișcări de populație, din punct de vedere statistic, Cadrilaterul se prezenta astfel: români - 108.404, adică 29,14%; bulgari - 150.763, adică 40,52%; turco-tătari - 96.869, adică 26,24%; diverși - 16.022, adică 4,30%. În total 372.058 de locuitori în districtele Duroster și Caliacra. În același timp districtele nordice ale Dobrogei aveau, în 1938: Tulcea: români=115.509 (53,45%); bulgari=39.523(18,29%) dintr-un total de 216.088 locuitori; Constanța, în 1930, avea: români=167.278 (66,2%0, bulgari=22.559 (8,9%) dintr-un total de 252.686 de locuitori.

"Paralel cu colonizarea, relatează tot profesorul C. Brătescu, a mers întrucâtva și schimbarea toponimiei satelor. Până în 1878, toponimia Cadrilaterului era aproape exclusiv turcească, exceptând cele câteva denumiri de la Dunăre și de la mare, care au origine greacă, slavă și românească. În perioada celor trei decenii și jumătate (1878-1913) de dominație bulgară, unele sate cu denumiri turcești au primit nume bulgărești. Ajuns sub stăpânire românească, în urma colonizării cu elemente românești și macedo-române, s-a pus firește și problema toponimiei satelor. Profesorul Brătescu vorbește^{*)} de 45 sate cu nume românești în județul Caliacra și 14 în județul Durostor, în timp ce în județul Constanța existau 193 de nume românești la 215 localități, iar în județul Tulcea, în aceeași perioadă, la 118 localități, existau 56 toponime românești. În concluzie, profesorul afirma că e "necesar ca, în urma emigrării turcești și a colonizării satelor cu elemente naționale, și numirile topice să fie înlocuite în semnul vremii celei noi", aceasta ca un efect, în primul rând, al activității desfășurate de **Analele Dobrogei** (cf. nota 16, pag, 253, GEOPOLITICA, Iași, Ed. "Glasul Bucovinei", 1994).

4.

În ultima parte a lucrării sale, profesorul C. Brătescu se simte îndatorat să răspundă la o întrebare plină de teme: **Care sunt perspectivele etnografice ale Cadrilaterului pentru viitor?** Nu se gândea nicidecum dobrogeanul fiu al României Mari că acest "patrulater" nu avea să ne aparțină mult timp ... Era în 1938, când profesorul publica articolul într-unul dintre cele trei volume ale **ANALELOR DOBROGEI**, apărute festiv cu ocazia împlinirii unei jumătăți de secol de la alipirea acestui teritoriu și când o asemenea întrebare i se părea legitimă; de aceea, în darea unui răspuns cât mai adecvat pornea de la următoarele axiome, formulate de el astfel:

a. Nici un neam nu poate avea mai mari drepturi de stăpânire asupra Cadrilaterului decât neamul românesc.

b. România nu are nici un centimetru pătrat de înstrăinat din teritoriul său, ba poate că mai are de primit, deoarece aria expansiunii sale naționale depășește granițele actuale;

c. România trebuie să creeze în Cadrilater o țară pur românească; ea nu-și poate clădi aici viitorul pe temelia unor elemente alogene.

*) În studiul său despre "Populația Cadrilaterului între anii 1878 și 1938.

Bazată pe aceste idei, țara noastră trebuia, după aprecierea lui Brătescu, să înfăptuiască două acțiuni care se impuneau "cu toată energia comandată de viziunea clară a viitorului":

1. Înlocuirea emigranților musulmani cu un număr cel puțin egal de coloniști români. Aceasta ne-ar fi ridicat procentul etnografic de la 29%, cât era pe atunci, la cel puțin 55%;

2. Pentru desăvârșirea operei începute, va fi necesar a se proceda la schimbul de populație.

Și iubitorul țării Dobrogei, C. Brătescu, pornea la realizarea acestui scop de la următorul deziderat, exprimat și susținut de el **sine ira et studio**: "Voim să trăim în cele mai bune raporturi de prietenie cu vecinii noștri de la miazăzi ... Câți bulgari avem noi în Cadrilater, aceasta o știm cu toții; câți români trăiesc însă în regatul Bulgariei, aceasta o știu prea puțini dintre români și poate că cifra adevărată ne va fi peste puțină a o cunoaște". Savantul nostru geograf își documenta afirmația pe temeiul geografului bulgar Ischirkoff, care preciza: "În anul 1911, în districtul Vidinului, în lungul Dunării și mai departe, în interior până în districtul Kula, erau 75,773 de români sau 88.109 de persoane cu limba maternă românească. Astăzi ei trebuie să treacă de suta de mii". "Foarte mulți dintre ei, continuă el, s-au deznăționalizat din vremurile vechi până astăzi, contribuind la alcătuirea romanică a poporului bulgar". Citându-l pe același geograf bulgar, argumentul devine puternic: "În evul mediu se aflau în Bulgaria încă mulți traci romanizați, valahi, după cum se poate vedea din numeroasa nomenclatură valahă și din importanta participare a valahilor la războaiele de eliberare ale lui Petru și Asan".

Soluționarea problemei nu putea fi alta decât "schimb de populație". Spiritul științific, care l-a dominat totdeauna pe geograful nostru, este cel ce i-a inspirat aceste rânduri, ale obiectivității, ale omului de știință, pe care ne facem o firească îndatorire de a le fi redat textual de cele mai multe ori punându-le între ghilimele. Aș adăuga, cu mâna pe conștiință, că de multe ori s-a dat dreptate unora veniți din afara Europei, care își revendicau drepturi chiar și asupra unor teritorii care erau populate de străbunii geto-daco-romani. Cel mult descendenții Eladei, dar lor nici prin gând nu le-a trecut să aibă asemenea vane pretenții teritoriale, ei, care și-au așezat coloniile pe coasta estică a Pontului Euxin, i-au găsit acolo pe străbunii geți.

În finalul articolului țin să subliniez că studiul profesorului C. Brătescu (pe care l-am comentat **in extenso**) ajunge la concluzia că litigiul româno-bulgar, pentru respectivul teritoriu, putea fi soluționat în două feluri:

1. Înlocuirea emigranților musulmani printr-un număr cel puțin egal de coloni români;

2. Un schimb de populație între România și Bulgaria.

Numai aplicarea acestor două soluții ar fi oferit posibilitatea asigurării de raporturi bazate pe afecțiune cu vecinii noștri din sudul Dunării.